

Xalqaro grant loyihalarining oliy ta'limni rivojlantirishdagi ahamiyati va talaba-yoshlarda madaniyatlararo kompetentlikni shakllantirish imkoniyatlari

Shodiyeva Shohsanam Furqatovna –

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi

Oliy ta'limni rivojlantirish tadqiqotlari markazining mustaqil izlanuvchisi

E-mail: shoksanamshodieva97@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4841-6142>

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashtirish sharoitida xalqaro grant loyihalarining oliy ta'lim tizimini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda ularning talaba-yoshlarda madaniyatlararo kompetentlikni shakllantirish imkoniyatlari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Zamonaviy oliy ta'limning baynalmilallashuvi, akademik mobillikning kengayishi, universitetlararo xalqaro hamkorlikning rivojlanishi va ilmiy-ta'limiy loyihalarining transmilliy xarakter kasb etishi xalqaro grantlarning pedagogik imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda. Maqolada Erasmus+, Erasmus+ Capacity Building in Higher Education, Cooperation Partnerships, Jean Monnet Actions, Horizon Europe hamda Marie Skłodowska-Curie Actions kabi xalqaro grant va moliyalashtirish mexanizmlarining mazmuni hamda ularning talaba-yoshlarning madaniyatlararo kompetentligini rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Xalqaro grant loyihalari doirasidagi akademik mobillik, qo'shma tadqiqotlar, xalqaro seminarlar, loyiha faoliyati, xorijiy talabalar va tadqiqotchilar bilan hamkorlik, raqamli muloqot hamda tajriba almashinuvi madaniyatlararo bilim, ochiqlik, empatiya, tolerantlik, kommunikativ moslashuvchanlik va refleksivlikni rivojlantiruvchi pedagogik omillar sifatida asoslangan. Tadqiqot natijasida xalqaro grantlarning samaradorligi ularning moliyaviy imkoniyatlari bilangina emas, balki talaba-yoshlarni faol xalqaro ta'limiy va ilmiy hamkorlikka jalb etish darajasi bilan ham belgilanadi, degan xulosaga kelinadi.

Kalit so'zlar: xalqaro grant, grant loyihasi, globallashtirish, oliy ta'lim, xalqaro hamkorlik, Erasmus+, Horizon Europe, akademik mobillik, madaniyatlararo kompetentlik, madaniyatlararo muloqot, talaba-yoshlar, xalqaro ta'lim, empatiya, tolerantlik, refleksiya.

Значение международных грантовых проектов в развитии высшего образования и возможности формирования межкультурной компетентности у студентов и молодежи

Аннотация. В статье с научно-педагогической точки зрения проанализированы значение международных грантовых проектов в развитии

системы высшего образования в условиях глобализации и их возможности в формировании межкультурной компетентности студентов и молодежи. Интернационализация современного высшего образования, расширение академической мобильности, развитие международного межуниверситетского сотрудничества и приобретение научно-образовательными проектами транснационального характера значительно расширяют педагогический потенциал международных грантов. В статье раскрыты содержание и роль таких международных грантовых и финансовых механизмов, как Erasmus+, Erasmus+ Capacity Building in Higher Education, Cooperation Partnerships, Jean Monnet Actions, Horizon Europe и Marie Skłodowska-Curie Actions, в развитии межкультурной компетентности студентов и молодежи. Академическая мобильность, совместные исследования, международные семинары, проектная деятельность, сотрудничество с иностранными студентами и исследователями, цифровая коммуникация и обмен опытом в рамках международных грантовых проектов обоснованы как педагогические факторы развития межкультурных знаний, открытости, эмпатии, толерантности, коммуникативной гибкости и рефлексивности. В результате исследования сделан вывод о том, что эффективность международных грантов определяется не только их финансовыми возможностями, но и степенью вовлеченности студентов и молодежи в активное международное образовательное и научное сотрудничество.

Ключевые слова: международный грант, грантовый проект, глобализация, высшее образование, международное сотрудничество, Erasmus+, Horizon Europe, академическая мобильность, межкультурная компетентность, межкультурная коммуникация, студенты и молодежь, международное образование, эмпатия, толерантность, рефлексия.

The importance of international grant projects in the development of higher education and opportunities for fostering intercultural competence among students and youth

Annotation. This article provides a scientific and pedagogical analysis of the significance of international grant projects for the development of higher education in the context of globalization and their potential for developing intercultural competence among university students and young people. The internationalization of modern higher education, the expansion of academic mobility, the development of international inter-university cooperation, and the increasingly transnational nature of research and educational projects are significantly expanding the pedagogical potential of international grants. The article examines the content and role of international grant and funding mechanisms such as Erasmus+, Erasmus+ Capacity Building in Higher Education, Cooperation Partnerships, Jean Monnet Actions, Horizon Europe, and Marie Skłodowska-Curie Actions in developing students' and young people's intercultural competence. Academic mobility, joint research, international seminars, project-based activities, cooperation with foreign students and researchers, digital communication, and experience exchange within international grant projects are substantiated as pedagogical factors contributing to the development of intercultural knowledge, openness, empathy, tolerance, communicative flexibility, and reflexivity. The study concludes that the effectiveness of international grants is determined not only by their financial opportunities but also by the extent to which students and young people are actively involved in international educational and research cooperation.

Keywords: *international grant, grant project, globalization, higher education, international cooperation, Erasmus+, Horizon Europe, academic mobility, intercultural competence, intercultural communication, students and young people, international education, empathy, tolerance, reflection.*

KIRISH

Globallashuv jarayoni zamonaviy jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ta'limiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, oliy ta'lim tizimida xalqaro hamkorlik, akademik mobillik, qo'shma ilmiy tadqiqotlar va transmilliy ta'lim dasturlarining kengayishi universitetlarning xalqaro ta'lim makoniga integratsiyalashuvini jadallashtirmoqda. UNESCO global fuqarolik ta'limini globallashgan va o'zaro bog'liq dunyoda faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, qadriyat va munosabatlarni rivojlantiruvchi ta'limiy yondashuv sifatida tavsiflaydi. Bugungi universitet bitiruvchisidan faqat kasbiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish emas, balki turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, xilma-xillikni hurmat qilish, xalqaro jamoalarda hamkorlik qilish va turli nuqtayi nazarlarni konstruktiv qabul qilish qobiliyati ham talab etilmoqda. Madaniyatlararo kompetentlikning mazmuni aynan turli madaniy guruhlar vakillari bilan samarali va maqbul muloqot qilish qobiliyatini qamrab oladi. M.Byram madaniyatlararo kommunikativ kompetentlikni bilim, munosabat, talqin qilish va bog'lash, kashf etish hamda o'zaro munosabatga kirishish ko'nikmalari va tanqidiy madaniy anglash bilan bog'laydi. D.K.Deardorff esa madaniyatlararo kompetentlikni xalqaro ta'limning muhim natijalaridan biri sifatida ko'rib, uni miqdoriy va sifat metodlari, jumladan, suhbat, kuzatish, o'z-o'zini va boshqalarni baholash orqali aniqlash mumkinligini asoslaydi. Shu jihatdan xalqaro grant loyiholari talaba-yoshlarning madaniyatlararo kompetentligini rivojlantirish uchun muhim pedagogik muhit yaratadi. Chunki bunday loyihalarda talabalar xorijiy hamkorlar bilan birgalikda ilmiy, ta'limiy yoki ijtimoiy vazifalarni bajaradilar.

Xalqaro grantlarni faqat moliyaviy qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida emas, balki oliy ta'limni modernizatsiya qilish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, akademik mobillikni rivojlantirish va talabalarning transversal kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmi sifatida o'rganish mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Madaniyatlararo kompetentlik masalasining ilmiy asoslari M.Byram, D.K.Deardorff, D.A.Kolb va D.A.Schön kabi olimlarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan. M.Byram tomonidan ishlab chiqilgan madaniyatlararo kommunikativ kompetentlik modeli shaxsning boshqa madaniyat vakillari bilan muloqotida faqat lingvistik bilim emas, balki madaniy bilim, ochiqlik, empatiya, talqin qilish, muloqot va tanqidiy anglash qobiliyatlari ham muhimligini ko'rsatadi. D.K.Deardorff xalqaro ta'lim jarayonida madaniyatlararo kompetentlikni talaba natijasi sifatida baholash masalasini o'rgangan. Muallif xalqaro ta'limning samaradorligini baholashda talabaning bilimlari bilan bir qatorda munosabati, muloqot ko'nikmalari va xulq-atvoridagi o'zgarishlarni ham hisobga olish lozimligini ko'rsatadi. D.A.Kolbning tajribaviy ta'lim nazariyasi xalqaro grant loyihalarining pedagogik mexanizmini tushuntirishda alohida ahamiyatga ega. Kolb ta'limni konkret tajriba, refleksiv kuzatish, mavhum konseptualizatsiya va faol tajriba orqali rivojlanadigan jarayon sifatida ko'rib chiqadi. Shu sababli xalqaro loyihada ishtirok etishning o'zi emas, balki ushbu tajribani tahlil qilish va undan yangi bilim hosil qilish jarayoni muhim pedagogik natija beradi. D.A.Schönning refleksiv amaliyot konsepsiyasi ham xalqaro tajribani pedagogik natijaga aylantirish uchun muhim nazariy asosdir. Schön mutaxassisning real faoliyat jarayonida yuzaga keladigan vaziyatlarni tahlil qilishi va faoliyat davomida hamda undan keyin refleksiya qilishi professional rivojlanishning muhim sharti ekanligini ta'kidlaydi.

Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFCDC) modelida kompetensiyalar qadriyatlar, munosabatlar, ko'nikmalar hamda bilim va tanqidiy tushunish kabi to'rtta asosiy guruhga ajratilgan. Ushbu yondashuv oliy ta'limda madaniyatlararo muloqot, xilma-xillikni hurmat qilish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun muhim metodologik asos bo'la oladi. Yevropa Kengashining oliy ta'lim uchun ishlab chiqilgan maxsus yo'riqnomasida esa madaniyatlararo va demokratik kompetensiyalarni rivojlantirish faqat alohida fan doirasida emas, balki butun oliy ta'lim muassasasi faoliyati orqali amalga oshirilishi kerakligi ko'rsatilgan.

Xalqaro grant dasturlarining rasmiy hujjatlari tahlili ham ularning oliy ta'limni baynalmilallashtirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratishini ko'rsatadi. Erasmus+ dasturining 2026-yilgi qo'llanmasida oliy ta'lim talabalari uchun jismoniy va aralash akademik mobillik imkoniyatlari belgilangan. Talabalar xorijiy oliy ta'lim muassasalarida o'qishlari yoki xorijda stajirovka o'tashlari mumkin. Aralash mobillik esa jismoniy va virtual komponentlarni birlashtirib, turli mamlakatlardagi talabalarni onlayn hamkorlik va jamoaviy topshiriqlarga jalb qilish imkonini beradi.

Erasmus+ Capacity Building in Higher Education dasturi xalqaro ko'p tomonlama hamkorlik asosida oliy ta'lim muassasalarini modernizatsiya qilish, ularning xalqaro hamkorligini kuchaytirish, talabalar kompetensiyalarini rivojlantirish, inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlash va yaxshi tajribalarni almashishga yo'naltirilgan.

Cooperation Partnerships esa tashkilotlarning transmilliy darajada hamkorlik qilish salohiyatini oshirish, yangi metod va amaliyotlarni ishlab chiqish, tajriba almashish hamda xalqaro tarmoqlarni rivojlantirishni ko'zda tutadi.

Jean Monnet Actions oliy ta'limda Yevropa Ittifoqi bo'yicha ta'lim va tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlaydi. Dastur doirasida xilma-xillik, inklyuziya, teng imkoniyatlar, inson huquqlari va global kontekstga e'tibor qaratiladi

Horizon Europe Yevropa Ittifoqining 2021–2027-yillarga mo'ljallangan asosiy tadqiqot va innovatsiyalar dasturi bo'lib, global muammolarni hal etishda xalqaro ilmiy hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan.

Marie Skłodowska-Curie Actions esa tadqiqotchilarning xalqaro, fanlararo va tarmoqlararo mobilligini qo'llab-quvvatlaydi. 2026-yilgi Postdoctoral Fellowships chaqirig'ida tadqiqotchilarga boshqa mamlakatda faoliyat olib borish orqali xalqaro va fanlararo tajriba orttirish imkoniyati berilishi ko'rsatilgan.

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, tajribaviy ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan, xalqaro ta'lim va refleksiv yondashuvlar tashkil etdi. Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Nazariy tahlil – xalqaro grantlar, oliy ta'limni baynalmilallashtirish va madaniyatlararo kompetentlikka oid ilmiy adabiyotlarni o'rganish uchun;

Qiyosiy tahlil – xalqaro grant dasturlarining maqsadlari, faoliyat yo'nalishlari va pedagogik imkoniyatlarini taqqoslash uchun;

Kontent-tahlil – xalqaro grantlarning rasmiy dastur hujjatlarida xalqaro hamkorlik, mobillik, kompetensiyalar va xilma-xillik bilan bog'liq mazmunni aniqlash uchun;

Tizimlashtirish va umumlashtirish – xalqaro grantlarning talaba-yoshlar madaniyatlararo kompetentligiga ta'sir etuvchi omillarini aniqlash uchun;

Pedagogik modellashtirish – xalqaro grant loyihalaridan madaniyatlararo kompetentlikni shakllantirish vositasi sifatida foydalanish modelini ishlab chiqish uchun qo'llanildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Xalqaro grantlarning oliy ta'lim rivojiga ta'sirini institutsional, ta'limiy, ilmiy va shaxsiy rivojlanish darajalarida ko'rish mumkin. Avvalo, grantlar oliy ta'lim muassasalarining xalqaro hamkorlik tarmoqlarini kengaytiradi.

Erasmus+ Cooperation Partnerships dasturi tashkilotlarning transmilliy darajada birgalikda ishlash, tajriba almashish, yangi metodlarni ishlab chiqish va xalqaro tarmoqlarni rivojlantirish imkoniyatlarini kuchaytirishga qaratilgan.

Ikkinchidan, xalqaro grantlar ta'lim mazmunini modernizatsiya qilishga xizmat qiladi. CBHE doirasida yangi o'quv dasturlarini ishlab chiqish, boshqaruvni takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish va oliy ta'limning xalqaro hamkorlik salohiyatini rivojlantirish ko'zda tutilgan.

Uchinchidan, grantlar akademik mobillikni rivojlantiradi. Erasmus+ning oliy ta'lim mobilligi talabalarga xorijda o'qish yoki stajirovka o'tash imkonini beradi.

To'rtinchidan, xalqaro grantlar ilmiy-tadqiqot faoliyatini xalqaro darajaga olib chiqadi. Horizon Europe xalqaro tadqiqot hamkorligini kuchaytirish va global muammolarni ilmiy asosda hal qilishga yo'naltirilgan.

Beshinchidan, xalqaro grantlar talabalarining transversal kompetensiyalarini rivojlantiradi. Bunday kompetensiyalarga kommunikativlik, jamoada ishlash, muammoni hal qilish, moslashuvchanlik, tanqidiy fikrlash va refleksiya kiradi.

Xalqaro grantlar va madaniyatlararo kompetentlik. Xalqaro grant loyihalarining madaniyatlararo kompetentlikka ta'sirini beshta asosiy komponent orqali izohlash mumkin:

Kognitiv komponent – boshqa madaniyatlar, qadriyatlar, ta'lim tizimlari va ijtimoiy tajribalar haqida bilimlarning shakllanishi.

Affektiv komponent – ochiqlik, empatiya, hurmat va tolerantlikning rivojlanishi.

Kommunikativ komponent – turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish va muzokara olib borish qobiliyatining rivojlanishi.

Xulq-atvor komponenti – turli madaniy vaziyatlarda mos xatti-harakatni tanlash qobiliyatining rivojlanishi.

Refleksiv komponent – shaxsning o'z stereotiplari, qarashlari va madaniy pozitsiyasini tahlil qilish qobiliyatining rivojlanishi. Mazkur komponentlar Deardorffning madaniyatlararo kompetentlikni xalqaro ta'lim natijasi sifatida ko'rishi bilan uyg'unlashadi. Yevropa Kengashining RFCDC modeli ham bilim va tanqidiy tushunish, munosabatlar, ko'nikmalar va qadriyatlarni kompetensiyaning o'zaro bog'liq tarkibiy qismlari sifatida belgilaydi.

Akademik mobillik va madaniyatlararo tajriba. Xalqaro grant loyihalarida akademik mobillik alohida pedagogik ahamiyatga ega. Erasmus+ dasturi doirasida talaba xorijiy universitetda o'qish yoki xorijda stajirovka o'tash orqali yangi akademik va ijtimoiy muhitga kiradi. Bunday sharoitda talaba boshqa madaniyat vakillari bilan bevosita muloqot qiladi, ta'lim jarayonidagi farqlarni kuzatadi va o'zining avvalgi qarashlarini qayta ko'rib chiqishi mumkin. Kolbning tajribaviy ta'lim nazariyasiga ko'ra, real tajriba o'z-o'zidan yakuniy ta'lim natijasiga aylanmaydi; tajriba refleksiv kuzatish va undan keyingi konseptual anglash bilan bog'langandagina chuqurroq o'zlashtiriladi. Shuning uchun akademik mobillikning pedagogik samaradorligi quyidagi ketma-ketlikda namoyon bo'lishi mumkin:

*xalqaro muhit → real tajriba → refleksiya → qiyoslash → yangi bilim →
xulq-atvor o'zgarishi.*

Xalqaro loyiha faoliyati va kommunikativ kompetentlik. Cooperation Partnerships doirasida turli tashkilotlar birgalikda yangi amaliyot va metodlarni ishlab chiqadi, fikr almashadi va qo'shma tashabbuslarni amalga oshiradi. Bunday faoliyatga talabalar jalb etilganda ular:

*fikr almashish → vazifalarni taqsimlash → muzokara → kelishuv →
umumiy qaror → qo'shma mahsulot*

kabi jarayonlardan o'tadilar. Bu esa kommunikativ moslashuvchanlik va hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Muhimi, xalqaro jamoada barcha ishtirokchilarning fikri bir xil bo'lishi shart emas. Aksincha, turli qarashlar umumiy muammoni hal qilishning muqobil yo'llarini ochib beradi.

Refleksiyaning pedagogik ahamiyati. Xalqaro tajribadan keyingi refleksiya madaniyatlararo kompetentlikni rivojlantirishning muhim shartidir. Schönning refleksiv amaliyot nazariyasiga ko'ra, professional faoliyatda inson o'z tajribasi va qarorlarini tahlil qilish orqali yangi bilim va yondashuvlarni shakllantiradi. Shu sababli xalqaro grant loyihalarida talabalar uchun quyidagi refleksiv savollarni qo'llash mumkin:

- Men boshqa madaniyat vakillari bilan muloqotda qanday farqlarni kuzatdim?
- Ushbu farqlarga qanday munosabat bildirdim?
- Menda qanday stereotip yoki oldindan shakllangan qarashlar mavjud ekan?
- Men boshqa insonning nuqtayi nazarini qanchalik tushuna oldim?
- Keyingi xalqaro muloqotda qanday xatti-harakatni o'zgartirishim kerak?

Bunday refleksiya xalqaro tajribani oddiy taassurotdan pedagogik natijaga aylantiradi. Tadqiqot natijasida quyidagi model taklif qilindi:

Xalqaro grant → xalqaro hamkorlik → real madaniyatlararo tajriba → muloqot va qo'shma faoliyat → refleksiya → kompetentlik rivoji → ta'lim jarayoniga integratsiya.

Mazkur modelda xalqaro grant boshlang'ich resurs vazifasini bajaradi. Xalqaro hamkorlik esa ushbu resursni real pedagogik tajribaga aylantiradi. Talabaning faol ishtiroki jarayonning markaziy elementi hisoblanadi. Agar talaba xalqaro loyihada faqat kuzatuvchi sifatida ishtirok etsa, madaniyatlararo kompetentlikning rivojlanish imkoniyati cheklangan bo'ladi. Shu sababli grant loyihalarida talabalarining faol loyiha guruhlariga jalb qilinishi, qo'shma topshiriqlar bajarishi, xalqaro seminar va muhokamalarda ishtirok etishi hamda loyiha yakunida refleksiv faoliyat olib borishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Tadqiqot natijalari xalqaro grant loyihalari zamonaviy oliy ta'limning institutsional va pedagogik rivojlanishida muhim mexanizm ekanligini ko'rsatdi. Erasmus+, CBHE, Cooperation Partnerships, Jean Monnet Actions, Horizon Europe va MSCA kabi dasturlar o'z maqsad va faoliyat mexanizmlariga ko'ra farqlansa-da, ularni birlashtiruvchi asosiy jihat xalqaro hamkorlik, bilim almashinuvi, akademik yoki ilmiy mobillik va transmilliy muloqot imkoniyatlarini yaratishidir. Xalqaro grant loyihalarining talaba-yoshlarda madaniyatlararo kompetentlikni rivojlantirishdagi eng muhim jihati shundaki, ular nazariy bilimlarni real muloqot va qo'shma faoliyat bilan birlashtiradi.

Shu asosda quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Xalqaro grant loyihalarining natija indikatorlari tarkibiga talabalarining madaniyatlararo kompetentligini rivojlantirish ko'rsatkichlarini kiritish;

2. Akademik mobillikdan oldin talabalar uchun madaniyatlararo tayyorgarlik modullarini tashkil etish;

3. Xalqaro loyiha yakunida refleksiv esse, portfolio yoki taqdimot tayyorlashni joriy etish;

4. Xalqaro grantlarda "peer learning" va "student-to-student" hamkorlik mexanizmlarini kengaytirish;

5. Xorijga chiqish imkoniyati bo'lmagan talabalarni virtual xalqaro loyihalarga jalb etish;

6. Xalqaro tajribani universitetning o'quv dasturlari va auditoriya mashg'ulotlariga integratsiya qilish;

7. Xalqaro grant loyihalari doirasida talabalar uchun "International Experience Sharing" seminarlarini tashkil etish;

8. Madaniyatlararo kompetentlikni baholashda o'z-o'zini baholash, kuzatish, suhbat, portfolio va loyiha natijalarini birgalikda qo'llash. Umuman olganda, xalqaro grantlarning pedagogik samaradorligini quyidagi formula orqali ifodalash mumkin:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Deardorff D.K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. – 2006. – Vol. 10. – No. 3. – P. 241–266.
3. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: Prentice Hall, 1984.
4. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.
5. UNESCO. Global Citizenship Education: Preparing Learners for the Challenges of the Twenty-First Century. – Paris: UNESCO, 2014.
6. Council of Europe. Reference Framework of Competences for Democratic Culture. – Strasbourg: Council of Europe, 2018.
7. European Commission. Erasmus+ Programme Guide. – Brussels: European Commission.
8. European Commission. Capacity Building in Higher Education. – Brussels: European Commission.
9. European Commission. Cooperation Partnerships – Erasmus+ Programme Guide. – Brussels: European Commission.
10. European Commission. Jean Monnet Actions in the Field of Higher Education. – Brussels: European Commission.
11. European Commission. Horizon Europe: The EU Framework Programme for Research and Innovation. – Brussels: European Commission.
12. European Commission. Marie Skłodowska-Curie Actions. – Brussels: European Commission.
13. Mudrik A.V. Sotsializatsiya cheloveka. – Moskva: Akademiya.
14. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5.
15. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent.